

1. Gyökerek...

- *Honnan indult a pályája?*

- Hetven éve születtem, Budapesten, hétgyermekes családból. Édesapám szabadgondolkodó volt. Olyan hatesztendős kisfiú lehettem, amikor egy májusi litánia élménynek a hatására megtért. Jött haza délután, a Bakáts téren keresztül, a templomból kiszűrődött az orgona-szó, bement, és ott egy álltó helyében, hosszú szabadgondolkodó pálya után megtért: úgy, ahogy az a francia Íróknál nemegyszer olvasható. Ennek hatására hamarabb lettem elsőáldozó, és a négy elemi után bekerültem a pesti piaristák gimnáziumába. Volt ott egy csodálatos magyartanárom. Sík Sándornak az egyik legjobb rendtárs tanítványa. Én is piarista akartam lenni, és magyar szakos.

- *Hogy hívták a magyartanárt?*

- Báthori József doktor. Később az amerikai magyar provinciának lett a feje, mert 48 után kiment. Aztán az egyetemen Horváth János volt, - ismét, csak rajongva szeretett, - tanárom, és nagyon biztos voltam abban, hogy életem a gyerekeké lesz, de a magyar irodalomtörténet szolgálatáé is.

- *Kezdjük a legelején, minden a gyermekkorban gyökeredzik...*

- Jó volt Bulányi gyereknek lenni. Az első lakás, amire emlékszem, a Mester utca és a Ferenc utca sarkán volt,- a három szobának az ablaka a Ferenc utcára nézett. Magasföldszinten laktunk, a gyerekszobában rács is volt az ablakon, s nekem szabad volt oda fölállnom, s nézni, hogy a Ferenc utcán hogyan fociznak rongylabdával a gyerekek. Egyszer annyira beleéltem magam ebbe, hogy berúgtam az ablaküveget is. Vasárnaponként elmentünk a Lipót körútra, ahol anyai nagypapám és nagymamám lakott. Amíg a szülők a nagypapával és a nagymamával a belső szobában kártyáztak, mi, unokatestvérek egy nagy előszobában játszottunk, - ez volt a mi társadalmi életünk.

- *Kérem, mutassa be a családot!*

- Kezdeném anyai nagyszüleimmel. Stüek nagypapa, Stüek Ferenc jól ismert cukrász volt. Úgy tudom, ő volt a Cukrász Ipartestület első elnöke. A várban van valami állandó tárlat, ahol ki van állítva egy családi fénykép, amelyen nagypapa, nagymama és az öt életben maradt gyerek látható, köztük az én édesanyám is.

- *Ő német volt!*

- Úgy volt német, ahogy akkoriban Budapest lakosságának a fele, német, vagyis: kétnyelvű volt. A nagymamával csak azért beszélt németül, hogy a gyerekek ne értsék, amit mond. Én is sokszor hallottam gyerekkoromban: Nicht vor den Kindern, magyarul, a gyerekek előtt ne! – és ilyenkor németül folyt a gyermekfülnek nem kívánatos beszélgetés. Érdekvilág volt az. Nagy cukrászdájuk volt a Nyugatival szemben, valamikor 19-ben, vagy 20-ban leégett. A jómódú polgárcsalád ezzel tönkre is ment.

- *És apai nagyszülei?*

Édesapám apja 1915-ben meghalt tuberkulózisban. Pesti, belvárosi kiskocsmáros volt, a Magyar utca, és a Reáltanoda utca sarkán volt a kocsmája, amelyet, aztán a nagymama vezetett tovább. Ott laktak a Magyar utcában, egy pici kis házikó első emeletén. Tehát se apai, se anyai ágról, nem vagyok értelmiségi. Édesanyám négy Polgárit végzett, Édesapám is, de ő utána kijárta a felsőkereskedelmit. 19-ben a frontra került, 16-ban fejlődést kapott, emiatt hosszabb ideig itthon volt betegszabadságon, ekkor nősült meg.

- *Hol harcolt?*

- 14-től 16-ig a Doberdón, - ott kapta a fejlődést, - a félesztendős betegszabadság (és a házasságkötés) után az orosz frontra került, onnét jött haza az alakulatával 18 őszén, fő-

hadnagyként szerelt le. A 20-as évek elején banktisztviselőként dolgozott, később elvégezte a közgazdasági egyetemet. A Fővárosi Takarékpénztárnál (a későbbi Községi Takarékpénztárnál) állt alkalmazásban. A 40-es évek elejére már az igazgatóságig vitte, ám 46-47 táján kényszernyugdíjazták. Ő is belekerült a Magyar Közösség néven ismert per nem tudom hányadik csoportjába. Az elkötelezetten vallásos embert elítélték fél évre, abból három hónapot le is töltött a Gyűjtőfogházban. Egy ideig kapta a nyugdíjat, majd azt is megvonták. Mivel korábban is szenvedélyes amatőr fotós volt, - sok-sok pályázatot nyert a képeivel, elhelyezkedett a Mosolyalbum nevű vállalatnál. Egy hátizsákba belerakta a felszereléseit, és megrendelés alapján járta a falvakat. Sok érdekes történetet mesélt. Például: egy rendőr meg a párttitkár felöltöztette kislányát első áldozási ruhába, és fényképet készített róla, mert a kisgyerek első áldozni csak a nagymamánál tudott, ki tudja, hányadik határban. A Mosolyalbum államosítása után újból kezdte Szolnokon, közel hatvan évesen a közgazdasági pályát, egy kis vállalatnál könyvelősködött. Később, Pestre kerülve a Paplangyárban lett főkönyvelő. Hetvenesztendőskoráig dolgozott, 77. évében halt meg.

- *Térjünk vissza, a gyermekkorhoz! Ön nagy családban élt.*

- Édesapám megtéréseig, 1924-ig, csupán ketten voltunk testvérek, de utána, sorban jöttek a gyerekek. Tehát, Kamilla nővérem 1917-ben született, én 19-ben. A következő öt gyerek: Lívia 25-ben látta meg a napvilágot, 28-ban Ágoston, 30-ban Imre, 33-ban László és 37 -ben Mária. A sűrű gyermekáldás a családi gyóntatónak köszönhető, aki egyszer azt mondta apámnak és anyámnak: "Kedveseim, én nagyon szeretem magukat, de maguk miatt nem akarok a pokolba kerülni." Mit jelentett ez? Nem volt szabad a születést szabályozni, akkori kifejezéssel élve: szabad utat kellett engedni Isten akaratának.

- *Nem éltek a sok gyerek következtében szegénységben?*

- Mikor én kisdiák voltam, emlékezetem szerint édesapámnak 360 pengő volt a fizetése. Akkor ez jó fizetésnek számított, 36-ban az összeg már 650 pengőre nőtt.

- *Ekkor hol dolgozott az édesapja?*

- Ugyanott, bank aligazgatóként. Furcsa, de az, akkor horribilisan számító összeg csak szűkös szegénységet biztosított, mert a két nagymamát is támogatni kellett, közülük az egyik mindig nálunk lakott. A pénzt tíz felé kellett osztani. Tehát a mai pocsékoláshoz képest egy hallatlanul szűkös és tisztességes szegénységet éltem gyerekkoromban. Bizonyos középosztályi elvárásoknak (lakáskultúra, öltözködés stb.) eleget kellett tenni. Egyedül a hason lehetett spórolni.

- *Mi került az asztalra?*

- Anyuka hetenként legföljebb kétszer vett húst. Az egész nagy családnak hatvan dekát. Ahogy a Pesti nyelven mondták, vékonyra kiklopfolta és kirántotta. Ez volt az ünnepi étel. Tésztát minden mennyiségben ettünk. A liszt olcsó volt. Mátyásfüldön a cinkotai dinnyetermelő parasztok a pesti piacról jöttek a házuk előtt mentek el délután, s ami sárgadinnyét nem tudtak eladni, mi megvettük - darabját 10 fillérért, és leraktuk a pincébe. Semmiféle ételpocsékolás nem volt, a legkisebb darab kenyér sem vesztetett el. Tízóraira egy karéj kenyeret kaptunk, hozzá öt szem szilvát pontosan kiszámolva. Egyébként a családban mindenben fejadag volt. Én az anyagi bőséget csak piarista koromban tapasztaltam meg. Ott a szerzetesrendben magasabb volt az étkezési színvonal, mint nálunk odahaza. Minden fizetéskor apuka és anyuka órákra összeült, - anyukának borítékai voltak: erre, arra, amarra kell a pénz.

- *Egy nagy családban élmény lehetett az ünnep...*

- A karácsony volt számunkra az igazi ünnep, mert húsvétkor nálunk nem volt ajándékozás. A karácsonyt azért is szerettük, mert akkor apuka és anyuka feltétlenül játszott velünk valami-féle társasjátékot. De ünnepnek számítottak - míg Pesten laktunk - a vasárnapok is, mert apuka gyakran vitt bennünket kirándulni. Az is előfordult, hogy focizott velem a Haller téren, s a kihúzott ebédlőasztalon elég sokat pingpongoztunk. A kirándulások és labdajátékok ugyancsak ünnepet jelentettek számunkra.

- *Szoktak-e énekelni? Milyen zenei élményei vannak a gyermekkorból?*

- Édesapám és édesanyám az operett virágkorában voltak fiatalok. Azokat a dalokat dúdolták, amelyeket a tánciskolában hallottak. Így, hát az én gyerekkorom nem Kodály Zoltán, hanem Lehár, Strauss, Kálmán Imre jegyében telt. Emlékszem, a korszakból egy, a háború végén született giccses nótára, amelyik arról szól, hogy aranyhaja s nagy kék szeme volt a Janikának, és hát Janika a gyakorlótéren van, és Janika kilenc órákor megszökik a gyakorlótérről, és másnap az ezredes úr elé kerül, és Janika az ezredes úr előtt elmondja, hogy az anyika csak azt engedte meg neki, hogy kilenc óráig játszhat a gyakorlótéren. Az első világháború utolsó erőfeszítései voltak ezek, már a 18 évnél fiatalabbakat is vitték a harctérre. Szóval anyuka ilyenféle nótákat énekelgetett nekünk.

- *A testvérei mivel foglalkoznak?*

- Kamilla nővérem a Sacré Coeurbe járt, nagyon szeretett volna orvos lenni, de a család anyagi körülményei ezt nem tették lehetővé, úgy hogy zöldkeresztes meg vöröskeresztes védőnői tanfolyamokat végzett. Szinte 70 esztendő koráig, nyugdíjazása után is az egészségügyben dolgozott. Lívia húgom a felsőkereskedelmiben szerzett képesítést, és a bankszakmában dolgozott nyugdíjas koráig, és azután is. A 28-ban született Ágoston, sajnos, 16 esztendő korában meghalt, egy HEV-szerelvény elütötte. Ötödik testvérem, Imre, közgazdasági doktor és előadó a közgazdasági egyetemen. László öcsém nemrég halt meg, kultúrpályán mozgott, különféle művelődési házaknak volt vezetője, és igazgatója. A legkisebb testvérem, Mária, cukorbajos volt, és a második gyermeke szülése közben halt meg a szülőágyon. Így aztán a hétből most már csak négyen vagyunk életben.

- *A családban voltak-e könyvek?*

- Szépirodalmi könyveket édesapám módszeresen nem épített be a könyvtárába. Az, az érzésem, csak az kerülhetett hozzánk, amit egy-egy ügynök ügyesen rászózott. Volt egy Knut Hamsun-sorozatunk, egy Mikszáth Kálmán-sorozatunk, egy Petőfi összes... Pár száz könyvünk lehetett. A könyvtár dandárját a katolikus teológiai irodalom jelentette. Például, Prohászka Ottokár összes művei, 25 kötetben. De már akkor minden gyerek elkezdte a maga könyvtárát építeni.

Nekem, mint nagydiáknak már nem kicsiny saját könyvtáram volt. Napi 12 fillér volt a zsebpénzem. Két tantuszt lehetett érte kapni, de én soha nem költöttem el villamosra.

- *Tizenkét fillérért már lehetett jó könyveket kapni?*

Negyven-hatvan fillérért az antikváriumokban már értékes könyveket lehetett vásárolni, így Például Babitsnak valamelyik irodalmi tanulmány gyűjteményét, amelyikben a *Három Vörösmarty című* tanulmánya is szerepelt, Szerb Antalnak a *Magyar irodalomtörténetét ugyancsak* így vettem meg.

- *Hogy ment a tanulás?*

Abszolút szabály volt nálunk, hogy délután 3 órákor, egy perccel se később, az asztalnál kellett ülni. Sohasem nyúlhatott a tanulás az éjszakába. Mivel 3/4 7-kor vacsoráztunk, 1/4 7-3/4 7 között mindennel késznek kellett lenni - a csomagolást is beleértve. Reggel a táskát csak kézbe kellett venni, és irány az iskola! Szüleim semmiféle rendetlenséget nem engedtek meg. A tanszereket az ebédlő szekrény fiókjában tartottuk. Ha apám kihúzta, és rendetlenséget tapasztalt, gyorsan lekevert egy-két pofont. Idejében le kellett feküdnünk. Nálunk 14 esztendő korig, ha tetszett, ha nem, 8 órákor lámpaoltás volt. Próbáltunk elemlámpával a paplan alatt olvasgatni - lebuktunk. Később, ez valamennyire megváltozott, de nem eléggé. Nagydiákkoromban rakásra írtam az önképzőkori pályázatokat különböző témakörökből. Mindig csak vacsora után tudtam papírhoz ülni, de tíz óra után soha nem engedték meg a szüleim.

- *A pályázatokon mi volt a téma?*

- Gárdonyi Géza és Móra Ferenc magyar parasztábrázolása, például. Az angol-francia viszony alakulása az, utolsó száz évben. Nagyon érdekes, hogy, szüleim este kilenckor már ágyban voltak. Anyuka 3/4 7-kor kelt föl, apuka 7 órákor. Olyan életmódot folytattak, amely

nem merítette ki az idegrendszert, és erre neveltek bennünket is. Szükség is volt erre, mert az iskola komoly megterhelést jelentett. Én ma is a középiskolás éveimet életem nehéz szakaszának tekintem. Nem, volt könnyű helyt állni. Nagyon szerettem volna folyamatosan jó tanuló lenni, de csak az érettségim sikerült minden jelesre. Nem voltam olyan tehetséges, hogy a napi három óra tanulással színjeles tanuló lehettem volna.

- *Kik voltak a tanarai?*

- Kisdiák koromban öreg bácsik tanítottak, akiknek nem volt elég idegük ahhoz, hogy a ficáncoló kisgyerekeket elviseljék. Soha nem csináltam semmiféle törvénybevágó disznóságot a nyolc esztendő alatt, de ezek az öreg tanárok elég rossz véleménnyel voltak rólam, mert az órák alatt folyton izegtem-mozogtam. A tanárim közül Sík Sándor volt a legismertebb. Második gimnáziumban ő tanította nekünk a hittant. Édesanyám bement a fogadóóra, és nagyon boldogan jött haza, mert Sík Sándor, - anyám akkor még nem tudta, hogy Sík Sándor az mekkora név- azzal fogadta: Asszonyom gratulálok a fiához! Hát végre valaki, aki nem szomorította el őt, hanem jókat mondott rólam. Volt egy másik, egyetemi szintű tanárom is, Miskolczy István, aki a pesti egyetemen egyetemi nyilvános rendkívüli tanár volt, az Anjouk korát adta elő. Báthori Józsefen kívül - akit már említettem - kedveltem még Kozáki Andrást, ő a németet tanította.

Sokszor úgy éreztem, hogy nem tudok megbirkózni a feladatokkal. Nem értettem igazából se, a görög nyelvtant, se a latin mondattant, se a németet. Időnként elhatalmasodott rajtam az érzés: legjobb szándékaim mellett is elveszek. Apám pedig nem bírta elviselni azt, hogy az ő fia hitvány legyen. Sokszor volt olyan jelenet közöttünk, amely azzal végződött: válassz magadnak mesterséget! Mert egy ilyen szerencsétlen, Trianontól tönkretett országot azzal is, védeni kell, hogy ne neveljen szellemi proletárokat. Mikor azt mondta: válassz valami becsületes mesterséget, ha nem akarsz tanulni, a szívemet hasogatta. Anyámnak panaszkodtam is, ha apuka elküld inasnak, én akkor is tanulni fogok éjszaka.

- *Pedig már 12 éves korában - megvan a füzet - latin nyelvtant írt.*

- Ennek ellenére, képzelje, nem tudtam megérteni, hogy miről van szó, tulajdonképpen abban a mondatban. Úgy véltem; hogy a nyelvtankönyvek szabályainak fogalmazása nem veszi tekintetbe a gyerek felfogóképességét. Amikor azután később magam is tanítottam, az egész nyelvtan-könyvből semmi mást nem kérdeztem vissza a gyerekektől, csak azt, ami vastag betűvel volt nyomtatva. Egyszerűen: sokat kínlódtam a középiskolában.

- *Udvarolt-e?*

- Minden mennyiségben.

- *Emlékszik-e a diákkori szerelmeire? Nyilván verseket is írt hozzájuk, hiszen az önképző körben szorgalmasan gyakorolta a betűvetést.*

- Még iskolába se jártam, amikor a Ferenc téren a nővérem egyik iskolatársa, egy hatesztendő kislány, elmondhatatlanul megtetszett nekem. A szívem elkezdett bizseregni, amikor megláttam. Ez végig jellemző volt reám, mindig volt valaki kislány, akinek közelébe kerülve melegség töltött el. Írtam-e verset? Még hozzá az általam kitalált titkosírással.

Fölhasítottam a kabátom bélését, és abban rejtettem el. Egyszer lebuktam: anyuka megtalálta, elvette, s a szerelmes verseim közül egy sem maradt meg. Más jellegű verseim gimnazista koromból pedig azért nem maradtak az utókorra, mert - bár én ezeket gépelve sokáig őriztem - 52-ben, mikor letartóztattak, mindenemet elvitték. A *Zászlónkban* - azt hiszem, '36 őszén - megjelent egy rímfaragásom. *Poétának ez jó idő* címmel, egyébként pedig semmi.

- *Emlékszik a diákkori szerelmei nevére?*

- Mindnyájan mátyásföldi kislányok voltak.

- *Hallhatnánk-e bővebbet róluk?*

- Én piarista szerzetes vagyok. Hát most hogy a csudába.

- *De a tizenegynéhány éves gyerek még nem volt piarista szerzetes. A többi diákkal együtt örült, nevetett, udvarolt.*

- Rendben van, csakhogy én ma is ismerem őket. Van, aki külföldön van, némelyikkel kapcsolatban vagyok...

- *És ez titok?*

- *Mátyásföldön mindenki tudja...*

- *Ha nem titok, akkor beszéljünk róla...*

- *No*, a neveken még gondolkodom. Az egyik valahai kislány, Kati, ma Belgiumban él, öt gyereknek a mamája, és nem tudom, hány gyereknek a nagymamája. A papája édesapám sakkpartnere volt. A szülők kölcsönös jóindulattal szemlélték, hogy mi - én 14 éves voltam, Kati 12 - szivárványos érzelmekkel viseltettünk egymás iránt. Egy másik szerelmemnek, Áginak a papája nagy irodalmár volt, tőle kaptam kölcsön Weöres Sándor első verseskötetét, amelyet valamelyik szerkesztőségből hozott haza. Ágiból irodalom szakos tanár nő lett. Húsvétkor, már nagydiák voltam, elmentem hozzájuk locsolkodni, és ma is előttem van a nagy jelenet: hogy megköszönjem a kapott likórt. Áginak kezet csókoltam.

- *Hányban volt ez?*

- '36 *tavasán*. Tehát akkor, amikor már piaristának készültem. A szerelmes alaptermészet - mindig kell egy kislány, akinek udvarolni lehet - és a piaristának való készülés ellentmondásnak látszik. Amikor június 2-án leérettségiztem, s a rákövetkező nap beadtam a kérvényemet a piarista rendbe, hazajövéen elmentem a borbélyhoz, és nullás géppel lenyíratam a hajamat. Nagyhullámos hajam volt, melyet kedveltek a kislányok. Ma is előttem van egy katonatisztnak a lánya, Editke, aki azt mondta: Babuka, magában a haja a legszebb. Ezzel a mátyásföldi lányok körében ismert becenevemet is elárultam.

- *Öncsonkítás volt ez?*

- Igen. Ezt később, papkoromban is megismételtem. Szóval akkor, amikor úgy éreztem, hogy nem tudok helytállni a vállalt hivatásban.

- *Büntetésjellege is volt a hajnyírásnak?*

- Igen. És erőnyerés jellege is volt.